

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Wie misdaden pleegt, kan klappen verwachten. De invloed van ouderschap en leefpatronen op de kans slachtoffer van geweld te worden.

Wittebrood, K.; Nieuwbeerta, P.

Citation

Wittebrood, K., & Nieuwbeerta, P. (1997). Wie misdaden pleegt, kan klappen verwachten. De invloed van ouderschap en leefpatronen op de kans slachtoffer van geweld te worden. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 39(4), 341-356. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15332>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15332>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Tijdschrift voor Criminologie
JG 39 NR 4 P 341-356

Wie misdaden pleegt, kan klappen verwachten

De invloed van ouderschap en leefpatronen op de kans slachtoffer van geweld te worden

Karin Wittebrood en Paul Nieuwbeerta

In Nederland worden jaarlijks veel mensen bedreigd, mishandeld en soms zelfs zeer ernstig verwond. Uit slachtofferonderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat bijna 7 procent van alle inwoners van 15 jaar en ouder in 1995 met geweldsdelicten te maken kreeg (Hoogerwerf, 1996: 9). Volgens dit slachtofferonderzoek nam de omvang van geweld in het begin van de jaren tachtig toe, stabiliseerde vervolgens en daalde licht in de jaren negentig (Wittebrood, 1997a). Toch is de omvang van geweld in Nederland een belangrijk maatschappelijk probleem.

Om het probleem van geweld adequaat te kunnen aanpakken is het wenselijk meer inzicht te krijgen in de determinanten van geweld. Al vanaf het begin van de jaren zeventig worden in Nederland empirische studies naar slachtofferschap van geweld verricht (Fiselier, 1978; Van Dijk & Vianen, 1977). Aanvankelijk richtten deze studies zich vooral op het vaststellen van de omvang van criminaliteit. Later werden ook verklaringen gezocht voor verschillen in de kans om slachtoffer van geweld te worden. Uit al deze studies blijkt dat de kans om slachtoffer van een geweldsmisdrijf te worden niet voor iedereen gelijk is en verschilt tussen bevolkingsgroepen.

In dit artikel gaan we na of er een samenhang bestaat tussen het plegen van delicten en de kans slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf. Verder gaan we na in hoeverre die samenhang kan worden verklaard door verschillen in de *dagelijkse leefpatronen* tussen mensen (vgl. Hindelang et al., 1978; Cohen et al., 1981;). Aansluitend bij recente criminologische ontwikkelingen (Sampson & Laub, 1993, 1995) willen we tevens de verschillen in slachtofferkans verklaren gedurende de *levensloop* van mensen. In dit artikel worden daartoe gegevens geanalyseerd over de afgelopen 25 jaar uit het leven van 1.939 respondenten die een representatieve afspiegeling vormen van de Nederlandse populatie uit 1996. De gegevens zijn afkomstig van de *Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving*. Van de respondenten zijn voor elk jaar van hun leven gegevens bekend over hun relaties, kinderen, woonplaatsen, opleidingen en bezigheden. Deze informatie geeft een goede indicatie van hun dagelijkse leefpatroon. Bovendien zijn voor elk jaar in deze periode gegevens beschikbaar over hun slachtofferschap en hun criminele gedrag. Hierdoor bestaat de voor Nederland unieke mogelijkheid de relatie te onderzoeken tussen het plegen van delicten en de kans slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf over een langere periode.

Eerder onderzoek naar de samenhang tussen ouderschap en slachtofferschap

Tot op heden zijn weinig studies verschenen over de samenhang tussen ouderschap en slachtofferschap. Een belangrijke reden hiervoor is dat er

slechts in beperkte mate gegevens van individuen voorhanden zijn die zowel betrekking hebben op ouderschap als op slachtofferschap (Sampson & Lauritsen, 1994: 32). De meeste studies over de samenhang tussen ouderschap en slachtofferschap zijn gebaseerd op gegevens uit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk (Gottfredson 1984; Kühlhorn 1990; Jensen & Brownfield 1986; Lauritsen et al. 1991, 1992; Mayhew & Elliott 1990; Sampson & Lauritsen 1990). Vrijwel al deze studies laten zien dat er een positieve samenhang bestaat tussen de kans slachtoffer te worden van een misdrijf en het plegen daarvan. Gottfredson laat bijvoorbeeld op basis van gegevens van de *British Crime Survey* (BCS) uit 1982 zien dat van de Britten die tenminste één geweldsdelict gepleegd hadden er 42 procent slachtoffer werden, terwijl dat van hen die geen geweldsdelict hadden gepleegd slechts 6 procent waren. Ook mensen die ander delinquent gedrag rapporteerden bleken relatief vaak slachtoffer te zijn geweest. Deze samenhangen bleven bestaan als rekening werd gehouden met de leeftijd en de woonplaats van de respondenten. Mayhew & Elliott (1990) vinden op basis van de BCS uit 1984 eveneens een relatie tussen slachtofferschap en ouderschap. Zij hebben echter geen onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten slachtoffers en ouders.

In het onderzoek van Sampson & Lauritsen (1990) worden de BCS gegevens uit 1982 en 1984 gebruikt. Dit artikel is een belangrijke vooruitgang ten opzichte van de beide voorgaande artikelen. Niet alleen analyseren zij de gegevens gedetailleerder, maar zij plaatsen de gevonden samenhang ook in een theoretisch kader dat zij onder andere baseren op het onderzoek van Jensen & Brownfield (1986). Sampson en Lauritsen concluderen dat niet alleen het plegen van geweldsmisdrijven, maar ook het vertonen van andere soorten delinquent gedrag zoals drugs- en alcoholgebruik, diefstal en vandalisme de kans vergroot slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf en dat al deze vormen van crimineel gedrag gezien kunnen worden als indicatoren van een criminele leefstijl die de kans vergroten op slachtofferschap. Deze ideeën zijn later uitgewerkt door Lauritsen et al. (1991, 1992) terwijl zij gegevens van de *National Youth Surveys* en de *Monitoring the Future Studies* analyseerden. Ook uit deze studies onder scholieren in de Verenigde Staten blijkt een samenhang tussen verschillende vormen van ouderschap en slachtofferschap.

In Nederlandse studies is in beperkte mate aandacht besteed aan de relatie tussen slachtofferschap en ouderschap. Junger & Zeilstra (1989) hebben bijvoorbeeld laten zien dat jongens die slachtoffer zijn geweest van een misdrijf, zelf vaker delicten hebben gepleegd dan jongens die geen slachtofferervaringen hebben. Dit geldt zowel voor geweldsmisdrijven als voor vermogensmisdrijven. Onderzoek op basis van gegevens onder de Nederlandse bevolking (Junger & Wittebrood, 1997) laat verder zien dat van alle mensen die in 1995 geen crimineel gedrag pleegden 27 procent in dat zelfde jaar slachtoffer is geworden van een delict; van degenen die twee of meer delicten hebben gepleegd is 52 procent slachtoffer geworden van een delict. In deze studie is geen onderscheid gemaakt naar verschillende vormen van

ouders- en slachtofferschap en hebben de gegevens alleen betrekking op het jaar 1995.

De vraag is nu waarom plegers van delicten een grotere kans hebben slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf dan mensen die geen delicten plegen. Om deze vraag te beantwoorden kan gebruikt gemaakt worden van *routine activities* en *lifestyle* theorieën (Jensen & Brownfield, 1986; Lauritsen et al., 1991, 1992; Sampson & Lauritsen, 1990). Deze theorieën zijn in vele studies gebruikt ter verklaring van de kans op slachtofferschap en veronderstellen dat de kans die mensen hebben om slachtoffer van criminaliteit te worden voornamelijk wordt bepaald door wat zij doen en hoe zij zich gedragen in hun dagelijks leven (Hindelang et al., 1978; Cohen et al., 1981; Miethe & Meier, 1994). Diverse factoren blijken individuele verschillen in de kans op slachtofferschap van geweld te verklaren. Zo wordt verondersteld dat de fysieke nabijheid van criminaliteit de kans op slachtofferschap van geweld sterk beïnvloedt. Het wonen in een gebied met veel potentiële ouders vergroot de kans op contact met deze ouders en daarmee de kans om slachtoffer van een geweldsdelict te worden (cf. Sparks et al., 1977; Gottfredson, 1984; Wikström, 1991).

Een andere factor die de kans op slachtofferschap op geweld beïnvloedt is de mate waarin potentiële slachtoffers zich blootstellen aan potentiële ouders. Het bezoeken van bijvoorbeeld een discotheek of het gebruik van openbaar vervoer vergroot de kans op contacten met potentiële ouders en dus de kans om slachtoffer van geweld te worden (Hindelang et al., 1978; Cohen et al., 1981; Miethe et al., 1987).

Naast de waarschijnlijkheid dat potentiële ouders en slachtoffers met elkaar in contact komen, wordt de kans beïnvloedt door de aantrekkelijkheid van het potentiële slachtoffer en zijn bezittingen. Hoe hoger de economische of symbolische waarde, hoe aantrekkelijker en dus hoe groter de kans op slachtofferschap (Cohen et al., 1981; Lynch, 1987; Miethe & Meier, 1990). Van mensen met een relatief hoge status en opleiding – die naar alle waarschijnlijkheid relatief waardevolle en attractieve spullen bezitten – kan bijvoorbeeld verwacht worden dat deze aantrekkelijker zijn om (met geweld) te beroven (Van Dijk et al., 1990).

Ten slotte wordt verondersteld dat de kans op slachtofferschap van geweld gerelateerd is aan de mate waarin iemand of zijn bezittingen bescherming geniet. Mensen die zich veelvuldig begeven in omstandigheden waar geen hulp of bescherming voorhanden is zijn minder beschermd en hebben dientengevolge een grotere kans slachtoffer van een geweldsdelict te worden. Op basis van deze ideeën kunnen twee verklaringen worden afgeleid die inzicht kunnen geven in de relatie tussen slachtofferschap en ouderschap. Deze verklaringen zijn niet tegenstrijdig, maar aanvullend. Een *eerste verklaring* is dat de relatie tussen slachtofferschap en ouderschap alleen maar bestaat doordat ouders en slachtoffers een vergelijkbaar algemeen dagelijks leefpatroon hebben. Hierbij wordt verondersteld dat bepaalde dagelijkse leefpatronen zowel de kans vergroten om crimineel gedrag te plegen als de kans om slachtoffer van geweld te worden. In de criminologische literatuur

staat dit principe bekend als het 'principe of homogeneity' (Hinderlang et al. 1978). De samenhang tussen daderschap en slachtofferschap is dan in feite een schijnverband.

Een *tweede verklaring* voor de relatie tussen slachtofferschap en daderschap is dat delinquent gedrag wel degelijk een directe invloed heeft op de kans slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf. Het plegen van delinquent gedrag kan in dit geval gezien worden als een belangrijk kenmerk van een specifiek dagelijks leefpatroon dat de kans slachtoffer van geweld te worden in hoge mate vergroot 'because of the motives, vulnerability, or culpability of people involved in those activities' (Jensen & Brownfield 1986: 87). Plegers van delinquent gedrag zouden zich vaker in risicovolle situaties begeven en omgaan met andere daders waardoor zij hun kans op slachtofferschap vergroten.

Data

De gegevens die in deze studie geanalyseerd worden, zijn afkomstig van de *Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving* (NSCR) die in 1996 is uitgevoerd bij een aselechte steekproef van 1939 respondenten uit de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder. De vragenlijst werd afgenomen door middel van een vraaggesprek waarbij een enquêteur vragen voorlas vanaf een computer en vervolgens de antwoorden invoerde (*Computer Assisted Personal Interviewing*). De vraaggesprekken duurden gemiddeld een uur. Het deel van de vragenlijst waarin de respondent gevraagd werd te rapporteren over gepleegde delicten is via de computer door de respondenten zelf ingevuld. Voor een gedetailleerdere beschrijving van de NSCR, verwijzen we naar Wittebrood & Ter Voert (1997) en Wittebrood (1997b).

Tijdens de interviews zijn – naast vragen over relevante achtergrondkenmerken zoals geslacht en leeftijd – aan de respondenten vragen gesteld over hun relaties, kinderen, woonplaatsen, opleidingen en bezigheden. Hierbij is gebruik gemaakt van een zogenaamd 'levensloopschema'. Aan de respondenten is gevraagd de jaren te noemen waarin belangrijke gebeurtenissen in hun dagelijkse leefpatronen hebben plaatsgevonden. Deze jaren werden door de respondent gemarkeerd op het levensloopschema. Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd aan te geven of en wanneer zij slachtoffer van criminaliteit waren geweest in de afgelopen jaren. Bij het ophalen van de herinneringen fungeerde het eerder ingevulde levensloopschema als hulpmiddel. Met een verwijzing naar de verschillende soorten delicten werd aan de respondenten gevraagd of zij weleens slachtoffer waren geweest, en zo ja, in welk jaar het meest recente delict had plaatsgevonden. Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd of zij voordien al slachtoffer waren geweest en in welk jaar dat dan was. Deze laatste twee vragen werden herhaald totdat de respondent aangaf niet nog eerder slachtoffer te zijn geweest.

Een vergelijkbare constructie is gebruikt om daderervaringen te registreren. Aan de respondenten werd gevraagd of zij een bepaald delict weleens hadden gepleegd en zo ja, wanneer dat was geweest. Omdat met name bij de vragen over daderervaringen te verwachten viel dat zulke vragen veel sociaal-wen-

senjke antwoorden zouden opleveren wanneer de respondenten hun antwoord direct aan de interviewer zouden moeten geven, mochten de respondenten dit deel van de vragenlijst zelf invullen via de computer, onzichtbaar voor de interviewer.

Met het oog op het verklaren van verschillen in de kans op slachtofferschap van geweldsmisdrijven tussen individuen onderling én tussen de afzonderlijke jaren waarin individuen geleefd hebben, hebben we een zogenaamde 'person-period' file geconstrueerd. Elk 'record' in deze file bevat relevante informatie voor een bepaald jaar in het leven van een individu. De volledige geconstrueerde datafile bevat informatie over 88 060 jaren van 1939 individuen. Om rekening te houden met geheugen-effecten (zie hiervoor ook de bespreking van methodologische aandachtspunten), hebben we alleen die informatie geselecteerd die betrekking heeft op de laatste vijftientig jaar (d.w.z. de periode 1971-95) en over de periode dat de respondent tien jaar of ouder was. Deze restricties resulteerden in een dataset met gegevens over 42 809 jaren (en uiteraard nog steeds over 1939 respondenten). Van de gebruikte variabelen zijn de gemiddelden en de standaardafwijkingen weergegeven in Appendix 1. Deze geven een impressie van de 'person-period' file, maar ook van de kenmerken van de respondenten in 1995.

Operationalisering

Om de samenhang tussen daderschap en slachtofferschap van geweld te onderzoeken zijn allereerst gegevens nodig over slachtofferschap van geweld. In de analyses heeft de afhankelijke variabele daarom betrekking op het al dan niet hebben van slachtofferervaringen met geweld (bedreiging, en mishandeling en verwonding). Deze heeft de waarde 1 als een respondent in een bepaald jaar deze ervaringen wel had, en anders de waarde 0. De vraagstelling naar slachtofferschap van geweldsdelicten is overgenomen uit de doorlopende slachtofferenquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS, 1993) en is weergegeven in Appendix 2.

Als voornaamste verklarende variabelen zijn gegevens over daderschap opgenomen. In navolging van eerdere studies op dit terrein hebben we daarbij een onderscheid gemaakt tussen drie soorten daderschappen: (1) van geweldsdelicten (bedreiging, mishandeling en verwonding), (2) van diefstal-delicten (winkeldiefstal, fietsdiefstal, diefstal uit woning of auto, en diefstal van geld) en (3) van vandalisme (van openbare en particuliere goederen). Deze drie variabelen hebben voor elke respondent de waarde 1 als deze in een bepaald jaar dader is geweest en de waarde 0 indien dat niet het geval was. De gebruikte vraagstellingen voor daderschap zijn eveneens weergegeven in Appendix 2.

Behalve daderschap hebben we ook verondersteld dat de algemene dagelijkse leefpatronen van individuen de kans op slachtofferschap van geweld beïnvloeden. De indicatoren die we voor deze leefpatronen gebruiken zijn demografische en sociale kenmerken van de respondenten. Hoewel preciezere indicatoren van leefpatronen meer adequaat zouden zijn, is het bijna ondoenlijk dergelijke gegevens over de levensloop te verzamelen. De

kenmerken die in dit artikel gebruikt zijn als indicatoren van dagelijkse leefpatronen zijn: beroepsstatus (voor werkenden), opleiding, geslacht, stedelijkheid van de woonplaats, leeftijd, belangrijkste dagelijkse bezigheid, burgerlijke staat en het hebben van kinderen.

Respondenten, die betaalde arbeid verrichtten of in het leger zaten, hebben een beroepsstatus toegekend gekregen op basis van het door Ganzeboom & Treiman (1996: 214) ontworpen hercodeerschema¹. Het opleidingsniveau van de respondenten is gemeten in het aantal gevolgde jaren opleiding. De waarden op deze variabele variëren van 0 (geen opleiding) tot 16 (universitaire opleiding) jaren. Verder is een variabele opgenomen in onze analyses die de waarde 1 heeft als de respondent een vrouw is, en de waarde 0 voor een man. De stedelijkheid van de woonplaats van de respondent is opgenomen als indicator voor de nabijheid tot gebieden waar veel criminaliteit voorkomt. Hiervoor hebben we informatie gebruikt over de woonplaatsen van de respondenten. Deze zijn gehercodeerd naar een index voor stedelijkheid die varieert van 0 tot 4. Verder hebben we een variabele geconstrueerd die aangeeft of respondenten nog op school zitten of studeren. Daarnaast gebruiken we leeftijd, waarbij we een onderscheid maken tussen personen die jonger zijn dan 25 jaar en personen die ouder zijn dan 25 jaar². Als indicator voor iemands burgerlijke staat hebben we een variabele geconstrueerd die de waarde 0 heeft als mensen getrouwd zijn of samenwonen, en de waarde 1 als zij alleenstaand zijn. Verder is een variabele geconstrueerd die de waarde 0 heeft wanneer mensen kinderen hebben die 18 jaar of jonger zijn en de waarde 1 wanneer zij geen kinderen van die leeftijd hebben. Daarnaast is nog een variabele geconstrueerd die aangeeft of iemand (buitenshuis) betaald werk verricht of in militaire dienst zit (gecodeerd als 1) of dat hij dat niet doet (maar gepensioneerd is, werkloos is, of het huishouden doet) (gecodeerd als 0).

Betrouwbaarheid van de gegevens

Bij onderzoek naar slachtoffer-en/of daderschap – dat per definitie gebaseerd is op retrospectieve gegevens – is het van belang dat respondenten zich alle gebeurtenissen herinneren waarbij zij als slachtoffer of dader betrokken zijn geweest en wanneer die gebeurtenissen hebben plaatsgevonden. Studies naar de nauwkeurigheid van dergelijke retrospectieve gegevens, heeft laten zien dat respondenten zich soms gebeurtenissen helemaal niet meer herinneren (*memory delay*) of dat zij gebeurtenissen eerder (*backward telescoping*) of later in de tijd plaatsen (*forward telescoping*) (Skogan, 1975, 1981; Schneider 1981; Biderman & Lynch, 1981; Block, 1993). De betrouwbaarheid van

1. Hogere hoofdarbeiders kregen een statusscore toegewezen van 68, gewone hoofdarbeiders 58, routine hoofdarbeiders 45, kleine zelfstandigen 45, geschoolde en leidinggevende handarbeiders 36, half en ongeschoolde handarbeiders (evenals soldaten) 31, landarbeiders 18, en boeren 26.
2. We hebben ook alternatieve opdelingen van leeftijdsgroepen geprobeerd, maar een simpel onderscheid tussen mensen jonger dan 25 jaar en mensen ouder dan 25 jaar bleek het meest adequaat. Onmiddellijk na het 25e levensjaar blijkt de kans slachtoffer van geweld te worden sterk af te nemen.

antwoorden met betrekking tot de zelf-rapportage van delinquent gedrag wordt over het algemeen nog kritischer bekeken dan zelf-rapportage van slachtofferervaringen. In Nederland heeft zich dit onder andere geuit in een reeks van artikelen die in het *Tijdschrift voor Criminologie* zijn verschenen over de zelf-rapportage van delinquent gedrag (Bruinsma, 1991, 1994, 1995; Van der Heijden, Sijsma en 't Hart, 1995a, 1995b; Nijboer, 1995; Haen Marshall, 1996; Swanborn, 1996). Ondanks de twijfel van sommige onderzoekers aan de bruikbaarheid van gegevens die door zelf-rapportage zijn verzameld, worden deze in het algemeen als redelijk betrouwbaar beschouwd en in ieder geval geschikt geacht voor de studie naar relaties tussen factoren (Horney, Osgood & Haen Marshall, 1995; Junger-Tas, Terlouw & Klein, 1994; Sampson & Laub, 1993).

Aangezien in de NSCR aan respondenten gevraagd is informatie te verstrekken over een lange periode, zullen genoemde problemen mogelijk in extra mate optreden. Om problemen met de nauwkeurigheid van de gegevens te verkleinen, zijn echter verschillende strategieën toegepast. Zoals al eerder is aangegeven, hebben we tijdens de interviews gebruik gemaakt van een levensloopschema om mensen te helpen relevante gebeurtenissen in hun leven te herinneren. Uit methodologisch onderzoek is bekend dat personen zich belangrijke gebeurtenissen in hun leven (zoals hun huwelijk, de geboorten van hun kinderen en het krijgen van een eerste baan) over het algemeen met een redelijke mate van nauwkeurigheid kunnen herinneren (Freedman et al., 1988; Blossfeld & Rohwer, 1995; Dex, 1991). Verder hebben we om problemen met de nauwkeurigheid van de retrospectieve gegevens te verkleinen, alleen gebruik gemaakt van de gegevens over de jaren waarin de respondenten tien jaar of ouder waren en van de gegevens over de jaren 1971-95, waarbij we dus gegevens over jaren langer dan 25 jaar geleden buiten beschouwing hebben gelaten. Ten slotte hebben we, om te controleren voor mogelijke geheugeneffecten, een variabele in onze modellen opgenomen die het aantal jaren aangeeft dat het betreffende jaar geleden is (sinds 1995).

Resultaten

In deze paragraaf geven we eerst een beschrijving van de relatie tussen daderen en slachtofferschap. In Tabel 1 worden de percentages slachtoffers van een geweldsmisdrijf weergegeven. Gemiddeld blijkt dat over de periode 1971-1995 jaarlijks 1,5 procent van de bevolking slachtoffer is geworden van een geweldsmisdrijf. De vraag is of mensen die in een bepaald jaar crimineel gedrag hebben vertoond een grotere kans hebben slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf dan zij die dergelijk gedrag niet hebben vertoond.

Uit de gepresenteerde gegevens in Tabel 1 blijkt dat daders van een geweldsmisdrijf gemiddeld een kans hadden van 18,6 procent om slachtoffer van een geweldsmisdrijf te worden. Deze kans is aanzienlijk groter dan voor mensen die geen gewelddadig gedrag hebben vertoond. Deze hebben een kans van 1,5 procent om slachtoffer van een geweldsdelict te worden. Er blijkt

dus een aanzienlijke samenhang te bestaan tussen daderschap en slachtofferschap van geweld.

De resultaten laten verder zien dat er ook een samenhang is tussen het plegen van diefstal delicten en vandalisme aan de ene kant en het slachtoffer worden van geweld aan de andere kant. Iemand die een diefstal heeft gepleegd, heeft vier keer zoveel kans slachtoffer van geweld te worden als iemand die dat niet heeft gedaan. Voor daders van vandalisme is deze kans ruim tien keer zo groot.

De samenhang tussen daderschap en slachtofferschap laat zich samenvatten door een odds-ratio. Een odds-ratio is de odds voor een individu met bepaalde kenmerken om al dan niet slachtoffer te worden gedeeld door de corresponderende odds voor een individu die deze kenmerken niet heeft. De odds-ratio heeft de waarde 1 indien er geen samenhang bestaat. Hoe groter de samenhang, des te meer verschilt de odds-ratio van de waarde 1. De odds-ratio is echter nooit kleiner dan 0. Voor de relatie tussen daderschap en slachtofferschap van geweld is de odds-ratio $(18,6/100-18,6)/(1,5/100-1,5) = 15,2$. Dit duidt dus op een zeer sterke samenhang. Tussen slachtofferschap van geweld en daderschap van diefstal en vandalisme blijkt eveneens een sterke relatie te bestaan (respectievelijk 3,9 en 12,9).

Nu is het aannemelijk om te veronderstellen dat degenen die geweldsdelicten plegen voor een deel dezelfde zijn als degenen die diefstallen plegen en zich schuldig maken aan vandalisme³. In dit verband willen we alvast enkele resultaten uit Tabel 3 bespreken. Hieruit blijkt dat elk van de drie onderscheiden vormen van daderschap, onafhankelijk van elkaar, een effect heeft op de kans om slachtoffer van een geweldsdelict te worden. De gecontroleerde odds-ratio die het effect van daderschap van geweldsdelicten weergeeft is 8,39, die voor diefstal delicten 2,11 en die voor vandalisme 7,18. Deze odds-ratios zijn weliswaar kleiner dan in Tabel 1, maar nog altijd substantieel en statistisch significant. Het antwoord op de vraag of er een samenhang bestaat tussen daderschap en slachtofferschap kan dan ook bevestigend worden beantwoord: plegers van geweldsdelicten, diefstal delicten en vandalisme hebben een grotere kans slachtoffer te worden van een geweldsdelict dan mensen die zich hier niet schuldig aan maken.

De volgende onderzoeksvraag is hoe de samenhang tussen daderschap en slachtofferschap van geweld geïnterpreteerd kan worden. Een *eerste verklaring* is dat de relatie tussen slachtofferschap en daderschap werkelijk samenhangt. Hierbij wordt aangenomen dat daders van delinquent gedrag een specifiek risicovol leefpatroon hebben – zij begeven zich vaker op risicovolle plaatsen en komen vaker met mogelijk andere daders in contact – en daardoor een grotere kans lopen slachtoffer te worden. Een *tweede verklaring* is echter dat de samenhang alleen maar bestaat doordat daders en slachtoffers een vergelijkbaar algemeen dagelijks leefpatroon hebben, dat zowel de kans vergroot om crimineel gedrag te plegen als de kans om

slachtoffer van geweld te worden. Het bestaan van een samenhang tussen daderschap en slachtofferschap zou in dit geval dus (weg)verklaard kunnen worden.

Tabel 1. Kans op slachtofferschap van geweld naar daderschap van geweldsdelicten, diefstal delicten en vandalisme (in percentages), en samenhang tussen slachtofferschap van geweld en daderschap van geweldsdelicten, diefstal delicten en vandalisme (in odds-ratios) (N=42.809)

		kans op slachtofferschap (in %)	samenhang (in odds-ratios)
dader van geweldsdelict	ja	18.6	15.21***
	nee	1.5	
dader van diefstal delict	ja	5.6	3.90***
	nee	1.5	
dader van vandalisme	ja	16.4	12.93***
	nee	1.5	
Totaal		1.5	

Om het gevonden verband tussen daderschap en slachtoffer te kunnen interpreteren, onderzoeken we daarom (a) in hoeverre de kans om slachtoffer van geweld te worden gerelateerd is aan kenmerken van hun algemeen dagelijkse leefpatroon, (b) in hoeverre de kans om dader te worden gerelateerd is aan kenmerken van algemene dagelijkse leefpatroon, en ten slotte (c) in hoeverre de samenhang tussen daderschap en slachtofferschap verklaard kan worden doordat de kansen van zowel daderschap en slachtofferschap samenhangen met (dezelfde) dagelijkse leefpatronen.

Tabel 2. Samenhang tussen indicatoren van dagelijkse leefpatronen en (a) slachtofferschap van een geweld, (b) daderschap van geweldsdelicten, (c) daderschap van diefstal delicten, en (d) daderschap van vandalisme (in odds-ratios) (N=42.809)

	slachtoffer van geweldsdelict	dader van geweldsdelict	dader van diefstal delict	dader van vandalisme
status (voor werkenden)	1.00	1.00	.97***	.98***
opleiding	1.03*	.96	1.05***	.98
vrouw	.44***	.22***	.43***	.17***
stedelijkheid	1.09**	1.09	1.17***	.96
jong	2.46***	2.91***	8.98***	20.85***
student	1.85***	1.38	6.59***	6.58***
ongetrouwd	2.13***	2.74***	6.45***	26.69***
geen kinderen	1.60***	1.61**	4.34***	9.72***
werkend	1.15	1.41*	.35***	.48***

* = $p < .05$

** = $p < .01$

*** = $p < .001$

In de eerste kolom van Tabel 2 is de samenhang weergegeven (opnieuw in odds-ratios) tussen de kans om slachtoffer van geweld te worden en het al dan niet hebben van bepaalde kenmerken van leefpatronen. De meeste odds-ratios

3. De samenhang (in odds-ratio's) tussen deze drie variabelen is als volgt:

	geweldsdelict	diefstal delict	vandalisme
geweldsdelict	-	17,94***	41,99***
diefstal delict	-	-	31,47***

verschillen significant en substantieel van 1, waarmee duidelijk is dat deze indicatoren van dagelijkse leefpatronen samenhangen met de kans slachtoffer van geweld te worden. Met name mannen, jongeren, ongehuwden en mensen zonder kinderen hebben een relatief grote kans slachtoffer te worden.

In Tabel 2 zijn verder de odds-ratios weergegeven voor de samenhang tussen de drie onderscheiden soorten delinquent gedrag en de verschillende indicatoren van dagelijkse leefpatronen. De resultaten vertonen een grote overeenkomst met die voor slachtofferschap. Dezelfde groepen die een grotere kans hebben slachtoffer te worden hebben ook een grotere kans dader te zijn van geweldsdelicten. De kans dader te zijn van diefstal delicten en vandalisme hangt eveneens samen met de meeste indicatoren van dagelijkse leefpatronen. De belangrijkste conclusie die uit deze gegevens kan worden getrokken, is dat de samenhang tussen slachtofferschap en daderschap in ieder geval voor een deel wordt veroorzaakt door de overeenkomst in kenmerken van leefpatronen tussen daders en slachtoffers.

Vervolgens zijn we nagegaan in welke mate de samenhang tussen slachtofferschap van geweldsdelicten en daderschap van delinquent gedrag verklaard kan worden door de overeenkomst in dagelijkse leefpatronen. Dit hebben we gedaan door de effecten van daderschap op slachtofferschap te onderzoeken, terwijl we tegelijkertijd rekening hielden met de verschillen in leefpatronen. Hiervoor hebben we gebruik gemaakt van zogenaamde multivariate logistische regressie modellen⁴.

Voor dit artikel zijn twee van dergelijke modellen geschat. De parameterschattingen van deze modellen zijn in Tabel 3 weergegeven. In het eerste model zijn alleen de verschillende indicatoren van delinquent gedrag gerelateerd aan slachtofferschap. De resultaten van dit model hebben we hierboven al besproken en lieten zien dat elk van de onderscheiden vormen van daderschap een eigen effect had op de kans slachtoffer van geweld te worden. Het tweede model bevat eveneens indicatoren voor de verschillende dagelijkse leefpatronen. In beide modellen is gecontroleerd voor mogelijke geheugeneffecten.

De effecten van de verklarende variabelen zijn weergegeven als exponenten van de effectparameters, ofwel odds-ratio's ($\exp(b)$). Uit de resultaten blijkt – net als bij de bivariate analyses – dat de indicatoren voor leefpatronen significante effecten hebben op de kans slachtoffer van geweldsdelict te worden. Met name jonge mannen in de grote stad hebben een grote kans slachtoffer van geweld te worden. Uit de resultaten blijkt verder dat ook wanneer gecontroleerd wordt voor de effecten van dagelijkse leefpatronen, het plegen van geweldsdelicten en vandalisme een significant en substantieel effect heeft op de kans slachtoffer van een geweldsdelict te worden. De odds-ratio voor deze effecten zijn nu respectievelijk 5,47 en 3,69. Het effect

van het plegen van diefstal delicten verschilt echter niet meer statistisch significant van 1 (1,23).

Tabel 3. Partiële samenhang tussen slachtofferschap van geweld en (a) daderschap van geweldsdelicten, (b) daderschap van diefstal delicten, (c) daderschap van vandalisme en (d) indicatoren van dagelijkse leefpatronen (in odds ratio's) (N=42.809)

variabele (range)	Model 1	Model 2
<i>daderschap</i>		
dader van geweldsdelict (0-1)	8.39***	5.47***
dader van diefstal delict (0-1)	2.11***	1.23
dader van vandalisme (0-1)	7.18***	3.69***
<i>indicatoren van dagelijkse leefpatronen</i>		
status (18-68)		1.01
opleiding (0-18)		.98
vrouw (0-1)		.50***
stedelijkheid (0-4)		1.11***
jong (0-1)		2.75***
student (0-1)		1.49***
ongetrouwd (0-1)		1.42***
geen kinderen (0-1)		.66***
werkend (0-1)		1.08
<i>geheugeneffect / trend</i>		
aantal jaren geleden (0-24)	.94***	.91***

* = $p < .05$

** = $p < .01$

*** = $p < .001$

De effecten van daderschap op slachtofferschap zijn dus voor een belangrijk deel te verklaren door de leefpatronen van mensen. De samenhang tussen daderschap en slachtofferschap van geweld blijkt voor $((8,39-5,47)/8,39 =)$ 35 procent verklaard te kunnen worden door de leefpatronen; de samenhang tussen daderschap van diefstal en slachtofferschap worden van geweld wordt voor $((2,11-1,23)/2,11 =)$ 42 procent verklaard en de samenhang tussen daderschap van vandalisme en slachtofferschap voor $((7,18-3,69)/7,69 =)$ 45 procent. De samenhang tussen daderschap en slachtofferschap laat zich dus voor ruim een derde verklaren door leefpatronen. Het overige deel van het effect van daderschap is nog onverklaard en kan waarschijnlijk voor een aanzienlijk deel toegeschreven worden aan een direct effect van daderschap op slachtofferschap. Daders begeven zich waarschijnlijk in gevaarlijker situatie en komen vaker met potentiële (andere) daders van geweldsdelicten en diefstallen in aanraking. Kortom: Wie misdaden pleegt, kan klappen terug verwachten.

Conclusies

In dit artikel hebben we twee onderzoeksvragen gesteld en beantwoord naar de relatie tussen slachtofferschap en delinquent gedrag. In de eerste plaats

4. Om rekening te houden met de geneste structuur van de geanalyseerde gegevens (de jaren zijn genest binnen respondenten) hebben we ook multi-level versies van de logistische regressie modellen toegepast (cf. Goldstein, 1987; Bryk & Raudenbush, 1992). Deze multi-level modellen hebben bovendien als voordeel dat er rekening gehouden wordt met het ongelijke aantal jaren tussen individuen. De uitkomsten van deze analyses verschillen echter niet substantieel van de analyses met 'gewone' logistische regressie.

zijn we nagegaan in hoeverre er een samenhang bestaat tussen het plegen van delicten en de kans om slachtoffer te worden van een geweldsmisdrijf. Uit dit artikel bleek dat deze samenhang inderdaad bestaat en ook erg sterk is. Mensen die als dader betrokken zijn bij geweldsdelicten en vandalisme hebben een grotere kans slachtoffer te worden van een geweldsdelict dan mensen die daar niet bij betrokken zijn. Vervolgens zijn we nagegaan in hoeverre deze samenhang verklaard kan worden door de verschillen in leefpatronen tussen mensen. Mogelijk worden delinquent gedrag en slachtofferschap door dezelfde factoren verklaard en wordt daarom een samenhang gevonden. Uit dit artikel blijkt dat een deel van de samenhang (ruim een derde) inderdaad verklaard kan worden doordat zowel delinquent gedrag als slachtofferschap door dagelijkse leefpatronen kunnen worden verklaard. Het plegen van delinquent gedrag vergroot echter de kans om slachtoffer te worden van een geweldsdelict ook in sterke mate direct. Voor politie en justitie is het dus zaak om – zoals Lauritsen et al. (1992) al betoogden – beleid ter voorkoming van slachtofferschap te integreren met beleid ter voorkoming van delinquent gedrag.

Literatuur

- Biderman, A.D. & J.P. Lynch, 'Recency bias in data on self-reported victimization', *American Statistical Association proceedings of the Social Statistics section*, 1981: 31-40.
- Block, R., 'Measuring victimization risks: the effects of methodology, sampling, and fielding', in: del Frate, A.A., U. Zvekic, U. & J.J.M. van Dijk (red.), *Understanding crime, experiences of crime and crime control*, Rome: UNICRI, 1983: 163-173.
- Blossfeld, H.-P. & G. Rohwer, *Techniques of event history modeling: new approaches to causal analysis*, Mahwah: Lawrence Erlbaum, 1995.
- Bruinsma, G.J.N., 'De test-hertestbetrouwbaarheid van de self-report methode', *Tijdschrift voor Criminologie*, 33/3, 1991: 245-255.
- Bruinsma, G.J.N., 'De test-hertestbetrouwbaarheid van het meten van jeugdcriminaliteit', *Tijdschrift voor Criminologie*, 36/3, 1994: 218-235.
- Bruinsma, G.J.N., 'Replik: de onbetrouwbaarheid van de self-report methode', *Tijdschrift voor Criminologie*, 37/1, 1995: 77-80.
- Bryk, A.S. & S.W. Raudenbush, *Hierarchical linear models: applications and data analysis methods*, Newbury Park: Sage, 1992.
- CBS, *De overgang van Enquête Slachtoffers Misdrijven naar Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid*, Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek, 1993.
- Cohen, L.E., J.R. Kluegel & K.C. Land, 'Social inequality and predatory criminal victimization: an exposition and test of a formal theory', *American Sociological Review*, 46/5, 1981: 505-524.
- Dex, S., 'Life and work history analyses', in: S. Dex (red.), *Life and work history analyses: qualitative and quantitative developments*, London: Routledge, 1991: 1-19.
- Dijk, J.J.M. van, P. Mayhew & M. Killias, *Experiences of crime across the world: key findings of the 1989 International Crime Survey*, Deventer: Kluwer, 1990.
- Dijk, J.J.M. van & A.C. Vianen, *Omvang en ontwikkeling van criminaliteit: slachtofferenquêtes 1974-1977*, Den Haag: Ministerie van Justitie, 1977.
- Fiselier, J.P.S., *Slachtoffers van delicten: een onderzoek naar verborgen criminaliteit*, Utrecht: Ars Aequi Libri, 1978.
- Freedman, D., A. Thorton, D. Camburn, D. Alwin & L. Young-DeMarco, 'The life-history calendar: a technique for collecting retrospective data', in: C.C. Clogg (red.), *Sociological Methodology*, San Francisco: Jossey-Bass, 1988: 37-68.
- Ganzeboom, H.B.G. & D.J. Treiman, 'Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 International Standard Classification of occupations', *Social Science Research*, 25/3, 1996: 201-239.

- Goldstein, H.I., *Multilevel models in educational and social research*, London: Oxford University Press, 1987.
- Gottfredson, M.R., *Victims of crime: the dimensions of risk*, London: Home Office, 1984.
- Haen Marshall, I., 'De methode van zelfrapportage', *Tijdschrift voor Criminologie*, 38/1, 1996: 2-20.
- Hindelang, M., M.R. Gottfredson & J. Garofalo, *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge: Ballinger, 1978.
- Heijden, P.G.M. van der, K. Sijtsma & H. 't Hart, 'Self-report delinquentie-schalen zijn nog steeds betrouwbaar', *Tijdschrift voor Criminologie*, 37/1, 1995a, 71-77.
- Heijden, P.G.M. van der, K. Sijtsma & H. 't Hart, 'Dupliek: over betrouwbaarheid, stabiliteit en artefacten', *Tijdschrift voor Criminologie*, 37/1, 1995b, 80-82.
- Hoogerwerf, A., *Geweld in Nederland*, Assen: Van Gorcum, 1996.
- Horney, J., D.W. Osgood & I. Haen Marshall, 'Criminal careers in the short-term: intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances', *American Sociological Review*, 60/5, 1995: 655-673.
- Jensen, G.F. & D. Brownfield, 'Gender, Lifestyles, and victimization: beyond routine activity', *Violence and Victims*, 1/2, 1986: 85-99.
- Junger, M. & M. Zeilstra, *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I*, Arnhem: Gouda Quint, 1989.
- Junger, M. & K. Wittebrood, 'Daderschap, slachtofferschap en ongevallen', in: K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, Deventer: Gouda Quint, 1997: 33-42.
- Junger-Tas, J., G.-J. Terlouw & M.W. Klein, *Delinquent behavior among young people in the Western world*, Amsterdam: Kugler Publications, 1994.
- Kühlhorn, E., 'Victims and offenders of criminal violence', *Journal of Quantitative Criminology*, 6/1, 1990: 51-59.
- Lauritsen, J.L., J.H. Laub & R.J. Sampson, 'Conventional and delinquent activities: implications for the prevention of violent victimization among adolescents', *Violence and Victims*, 7/2, 1992: 91-108.
- Lauritsen, J.L., R.J. Sampson & J.H. Laub, 'The link between offending and victimization among adolescents', *Criminology*, 29/2, 1991: 265-292.
- Lynch, J.P., 'Routine activities and victimization at work', *Journal of Quantitative Criminology*, 3/4, 1987: 283-300.
- Mayhew, P. & D. Elliott, 'Self-reporting offending, victimization, and the British Crime Survey', *Violence and Victims*, 5/2, 1990: 83-96.
- Miethe, T.D., M.C. Stafford & J. Scott Long, 'Social differentiation in criminal victimization: a test of routine activities/life style theories', *American Sociological Review*, 52/2, 1987, 184-194.
- Miethe, T.D. & R.F. Meier, 'Opportunity, choice, and criminal victimization: a test of a theoretical model', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27/3, 1990: 243-266.
- Miethe, T.D. & R.F. Meier, *Crime and its social context: toward an integrated theory of offenders, victims, and situations*, Albany: State University of New York Press, 1994.
- Nijboer, J., 'Het meten van delinquentie door middel van self-report', *Tijdschrift voor Criminologie*, 37/3, 1995: 273-280.
- Sampson, R.J. & J.H. Laub, 'Understanding variability in lives through time: contributions of life-course criminology', *Studies on crime and crime prevention*, 4/2, 1995: 143-158.
- Sampson, R.J. & J.H. Laub, *Crime in the making: pathways and turning points through life*, Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- Sampson, R.J. & J.L. Lauritsen, 'Deviant lifestyles, proximity to crime, and the offender-victim link in personal violence', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27/2, 1990: 110-139.
- Sampson, R.J. & J.L. Lauritsen, 'Violent victimization and offending: individual-, situational-, and community-level risk factors', in: A.J. Reiss & J.A. Roth (red.), *Understanding and preventing violence: social influences*, volume 3, Washington: National Academy Press, 1994: 1-114.

- Schneider, A.L., 'Methodological problems in victim surveys and their implications for research in victimology', *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72/2, 1981: 818-838.
- Skogan, W.G., 'Measurement problems in official and survey crime rates', *Journal of Criminal Justice*, 3/1, 1975: 17-31.
- Skogan, W.G., *Issues in the measurement of victimization*. Washington: Bureau of Justice Statistics, 1981.
- Sparks, R.H., H. Genn & D. Dodd, *Surveying crimes*, London: Wiley, 1977.
- Swanborn, P.G., 'Argumenten en misverstanden rondom de kwaliteit van *self-report* data', *Tijdschrift voor Criminologie*, 38/3, 1996: 284-289.
- Wikström, P.-O.H., *Urban crime, criminals, and victims: the Swedish experience in an Anglo-American comparative perspective*, New York: Springer-Verlag, 1991.
- Wittebrood, K., 'Slachtoffers van delicten', in: K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, Deventer: Gouda Quint, 1997a: 19-32.
- Wittebrood, K., 'Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving', in: K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, Deventer: Gouda Quint, 1997b: 7-17.
- Wittebrood, K. & P. Nieuwbeerta, *Criminal victimization during one's life course in the Netherlands: the effects of routine activity patterns and previous victimization*, Leiden: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR WD97-01), 1997.
- Wittebrood, K. & M.J. ter Voert, *Netherlands Survey on Crime and Law Enforcement: documentation of the survey*, Leiden: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR TR97-01), 1997.

Appendix 1. Gemiddelden en standaardafwijkingen van de gebruikte variabelen

variabele	range	1995 (N=1.939)		1971-95 (N=42.809)	
		gemiddelde	std. dev.	gemiddelde	std. dev.
AFHANKELIJKE VARIABELE					
<i>slachtofferschap</i>					
slachtoffer van geweldsdelict	0-1	.037	.188	.015	.123
VERKLARENDE VARIABELEN					
<i>daderschap</i>					
dader van geweldsdelict	0-1	0.11	.106	.003	.055
dader van diefstal delict	0-1	0.18	.133	.009	.093
dader van vandalisme	0-1	0.05	.072	.003	.052
<i>indicatoren van dagelijkse leefpatronen</i>					
status (voor werkenden)	18-68	43.677	10.497	41.918	10.229
opleiding	0-18	10.248	3.360	9.847	3.287
vrouw	0-1	.566	.496	.569	.495
stedelijkheid	0-4	1.958	1.359	1.980	1.371
jong	0-1	.153	.360	.338	.473
student	0-1	.024	.152	.212	.409
ongetrouwd	0-1	.341	.474	.406	.491
geen kinderen	0-1	.692	.462	.654	.476
werkend	0-1	.469	.499	.434	.496
CONTROLE VARIABELE					
<i>geheugeneffect / trend</i>					
aantal jaren geleden	0-24	n.v.t.	n.v.t.	11.167	7.076

Appendix 2. Meting van slachtofferschap van geweldsdelicten en van daderschap van geweldsdelicten, diefstal delicten en vandalisme

METING VAN SLACHTOFFERSCHAP VAN GEWELDSDELICTEN

- Bedreiging* Heeft iemand u ooit wel eens bedreigd met slaan, schoppen, een pistool, een mes of iets dergelijks, zonder dat u werd aangevallen of mishandeld?
- Mishandeling en verwonding* Erkan ook geweld tegen u gebruikt zijn zonder seksuele bedoelingen. Heeft iemand u ooit wel eens aangevallen of mishandeld door u te slaan of te schoppen, of door een pistool, een mes, een stuk hout, een schaar of iets anders tegen u te gebruiken?

METING VAN DADERSCHAP

DADER VAN GEWELDSDELICTEN

- Bedreiging* Heeft u wel eens iemand bedreigd?
- Mishandeling* Heeft u, behalve uit zelfverdediging, wel eens iemand zo geslagen of geschopt dat hij/zij lichamelijk letsel opliep?
- Verwonding* Heeft u wel eens iemand met een mes of een ander wapen verwond?

DADER VAN DIEFSTALDELICTEN

- Winkeldiefstal* Heeft u wel eens met opzet iets uit een winkel meegenomen zonder te betalen?
- Fietsdiefstal* Heeft u wel eens zonder toestemming een fiets meegenomen zonder deze terug te brengen?
- Diefstal uit woning of auto* Heeft u wel eens iets uit een woning of auto van iemand anders gestolen?
- Diefstal geld* Heeft u wel eens geld meegenomen dat niet van u was zonder het terug te geven?

DADER VAN VANDALISME

- Vandalisme openbaar goed* Heeft u wel een smet opzet een telefooncel, een straatlantaarn, schoolruit of iets dergelijks beschadigd of vernield?
- Vandalisme particulier goed* Heeft u wel eens met opzet iets van een ander beschadigd of vernield zoals bijvoorbeeld een auto, een fiets of een ruit van iemands huis?